

Մեծ ժողովուրդ էր Հոռմայեցին. հսկայ կայսրութիւններ հիմնած էին Հիթիթները, Ասորիները եւ շարք մը հին ազգեր, որոնք այսօր անհետացած են աշխարհիս բեմէն, որոնք չեն կրցած կտրել անցնիլ ժամանակի ակեղծ ծովը:

Հայը, սակայն, որ բացի Մեծն Տիգրանի վաղանցուկ փառաշքը՝ չանէն, աւելի տիրապետում է՝ քան տիրապետող, աւելի աշխատող եղած է՝ քան աշխարհակալ, գերմարդկային նիգերով, առանց Մովսէս մարգարէի մը հրաշագործ գաւազանին, յաջողած է կտրել անցնիլ Պատմութեան կարմիր Ծովը՝ արիւնի ծովը, եւ հասած է այսօրուան, ցոյց տալով քէ քիւր կամ քանակը չէ կարելորդ, այլ՝ որակը:

Մովսէսի հրաշագործ մականին փոխան, Հայը ունեցած է հրաշագործ, անխորտակելի կամք մը՝ զգետնելու համար մահը, հարքելով ամէն խոչընդոտ, որ կը հանդիպի դէպի յաւերժութիւն տանող իր ուղիին վրայ:

Այսօր, այսօր կենսունակ ժողովուրդը մեծ ազգ մըն է, եւ արժանի՝ յաւետ ապրելու:

* * *

Այս մեծ ժողովուրդին արժանաւոր գաւակներէն մէկն է Մխիթար Սեբաստացին, որուն մահուան տարեդարձը կը հանդիպի Ապրիլի մէջ:

Մխիթար Աբբային կեանքը մանրանկարն է Հայ ժողովուրդի կեանքին, մարմնացումը՝ անոր առաքինութիւններուն:

Օժտուած աղամանդի պէս պայծառ իմացականութեամբ եւ անհրկելի կամքով, հակառակ բազմազան արգելքներու եւ հալածանքներու (հայ գաղթականի նման, երեք անգամ նոր բոյն կերտած է՝ Պոլիս, Մեքոն եւ Վենետիկ), յաջողած է իր համնարեղ տեսիլին մարմին տալ՝ համատարած տգիտութեան մէջ պլպլացող հայ առկայծ նրազը վերածնունդի մը փառահեղ Այգաբացին վերածելով:

Մխիթար՝ ոչ միայն ռաիվիրան ու հիմնադիրն է գրական նոր հարստութեան մը, այլ նաեւ առաքելը սիրոյ, համերաշխութեան, միութեան:

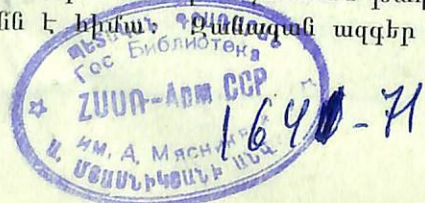
Իր կենսագրութենէն գիտեմք քէ ինչպէս, օր մը, Պաւտոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիի խորանին խաչը առնելով, արիաբար կը նետուի երկուքի բաժնուած հայ ժողովուրդին մէջ եւ կը յաջողի հաշտեցնել իրարու դէմ լարուած կողմերը:

Այսօր, աւելի քան որեւէ ժամանակ, հայ ժողովուրդը պէտք ունի այս միասնականութեան, համագործակցութեան ոգիին:

Դեռ տարի մը առաջ, գրեթէ ամէն տեղ, հայերը միացեալ հակառակ, ոգեկոչեցին Ապրիլեան Նահատակներու Յիսնամեակը, ցոյց տալով քէ Հայը, հակառակ իր համբաւեալ անմիաբանութեան, գիտէ նաեւ համերաշխ հոգիով գործակցիլ՝ հասարակաց շահերուն ի նպաստ:

Քսաներորդ դարու կէսին, ժողովուրդները յոգնած են այլեւս պատերազմներէ: Անոնք ծարաւ ունին մշտատեւ խաղաղութեան:

Ապագինումի շրջանն է երբեք ժողովներ կը

գումարեն՝ զինարշաւի առաջը առնելու եւ մահասփիւռ զենքերը փնացնելու համար:

Ժամանակն է որ վար դրուին քունաւոր զենքերը եւ անոնց փոխան ձեռք առնուին կրօնքի եւ գիտութեան լուսացայտ ջահերը, ընդարձակուին աշխատանքի եւ գեղարուեստի ազնուացնող ուղիները, գործածուի ամէն միջոց, բարձրացնելու համար մարդկութիւնը դէպի քաղաքակրթութեան անդորրաւէտ ոլորտները:

Ապագինումի հրաւեր կարդալով, մենք դէմ չենք պայքարի: Պայքարը պէտք է մնայ միշտ, որովհետեւ յառաջդիմութեան, զարգացումի եւ նորանոր նուաճումներու ամէնէն հզօր ազդակներէն մէկն է անիկա: Պայքարը, սակայն, պէտք է հումանիշը ըլլայ կենսունակութեան, աշխատանքի, ազգօգուտ մրցակցութեան:

Մեր պայքարը ըլլայ շինարար, եւ ամէն տեղ՝ ուր կը շնչէ հայ գաղութ մը, հոն քող բարձրանան հայ դպրոցներ ու եկեղեցիներ, քող կարկաչէ հայ լեզուն, եւ հնչէ հայ երգն ու շարականը, քող փայլատակէ հայ հաննարը ամէն մարզի մէջ:

Գործի ժամն է: Շատ ժամանակ կորսնցուցինք սին վէներով, ամուլ եւ կործանարար պայքարով: Փակեմք անցեալի տխուր էջերը եւ ձեռք ձեռքի տուած՝ քալենք Մխիթարներու, մեր Նահատակներու ուղիով:

Հ. ԵՓՐԵՄ ՏԵՐ-ՂԱԶԱՐԵԱՆ

ԴԱՆԻԷԼ ՎՐԴ. ԱՍՈՐԻՈՅ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՍԱՂՄՈՍԱՑ ԴԱԻԹԻ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Դաւթի մարդարէի անունով խմբագրութեամբ Սաղմոսներու զիրքը ոչ թէ միայն Հրեաներու՝ այլ մանաւանդ քրիստոնէութեան պաշտօնական ազդեցութեան կարեւորագոյն մասը կազմած է առաջին դարերէն. ճիշտ եւ զանազանազան պարունակութեամբ, որ Քրիստոսի տնօրինական խորհուրդներուն կանխազուշակութեան հետ՝ կը բովանդակէ զոհարանական, զգլխական բուռն զգացումներու անմահ արտայայտութիւններ, երգուած յարատեւարար հին օրերէն՝ երաժշտական գործիքներու ընկերակցութեամբ:

Ձեզուն խորին խմբագրութեամբ, ուր պատմականը կը հիւսուի քերթողականին եւ

հոգեւորն զարգացնող թիւններու, անոնք առիթ տուած են եկեղեցական Հայրենութեան՝ ձեռնարկել այդ Սաղմոսներու մեկնութեան, բացատրելու համար հաւատացեալներուն՝ անոնց վերացական, դժուարին ու անհասկանալի խմբագրութեամբ:

Հայ մատենագիրները չզոհանալով Եւրոպայի, Աթանասի, Կիւրեղի Սաղմոսամեկնութիւններու թարգմանութիւնը մեղի տալէ, կազմած են քաղաքաւար խմբագիր մեկնութիւններ, ինչպիսիք է զրուցիւնը Վարդան վարդապետի, որու աչքէն չէ վրիպած՝ վեցերորդ դարու Դանիէլ ասորի վարդապետի Սաղմոսներու մեկնութեան թարգմանութիւնը:

Հոյակապ, երկու ամբողջական եւ ինքնատիպ մեկնութիւններ, Ս. Ներսէս Լամբրոնացիի եւ Հ. Միքայէլ Չամչեանի, կը փակեն մեր մէջ, շարքը Սաղմոսներու մեկնութեան, եթէ նկատի չառնենք ձեռագիրներու մէջ յիշուած մէկ կամ քանի մը սաղմոսներու բացատրութիւնը:

Որչափ ալ մեկնողական ուսումը, դարերու ընթացքին, մեծաքայլ յառաջդիմած է, կարելի չէ, սակայն, անտեսել Դանիէլ ասորի մատենագիրին այս զործը, ուր չեն պակսիր հնարազարտ բացատրութիւններ եւ լուծումներ, որոնք կրնան իրենց նորութեամբ՝ լոյս եւ ուղղութիւն տալ մեր օրերու բանասէրներուն, մասնաւոր Սաղմոսներու ասորի եւ երբայական տարբերութիւնները՝ եօթանասնից բնագրին հետ բաղդատելու զործին մէջ:

Դանիէլ, իր մեկնութեան մէջ, կը ներկայացնէ Դաւիթի ո՛չ միայն իր թագաւոր՝ Իսրայէլի պատմութեան ամէնէն կազմակերպուած ու փայլուն շրջանին, այլ եւ մարդարէներու մեծագոյնը, որ Սաւուլէն եւ իր Արիստոքրատիկէն կրած հալածանքը, վիշտերն ու դառն նեղութիւնները կ'երգէ, իր համբերութեամբ եւ անյիշաչարութեամբ՝ նախագաղափար եւ օրինակ կը հանդիսանայ աշխարհի փրկութեան համար մարմին առած Յիսուսի Քրիստոսի, չարչարուելով եւ խաչի մահուամբ զոհուելով իրեն Գառն քնմեղ:

Ստուգապէս, սաղմոսները անհասկանալի պիտի մնային՝ եթէ այս երկու կէտերէն մէկը միայն նկատի առնուէր: Դանիէլ, առիթը ներկայանալուն, պատմականը բացատրելէն ետք՝ առաւելապէս մարդարէական գուշակութեան մեկնութիւնը կու տայ, համեմատելով ստէպ Աւետարաններուն եւ Պօղոսի թուղթերուն հետ:

Մեր մատենագրութեամբ զբաղողներուն անձանոթ մնացած է Ասորի այս վարդապետի զործին հայ թարգմանութիւնը. կամ եթէ յիշուած է, հայ մեկնիչ մը համարուած է: Չամչեանի սաղմոսներու մեկնութեան մէջ կը պակսի Դանիէլի անունը, մինչ ստէպ կը յիշուին Վարդան

վարդապետ, Լամբրոնացի եւ Դաւիթ անյայթի անունով վկայութիւններ: Չամչեան, հաւանօրէն, տեսած է 1801ին Պոլիս տպուած Սաղմոսարանի մեկնութիւնը, որու համար հրատարակիչները կ'ըսեն. «Արտահանելով ի սաղմոսարանէ վաղմուսական յօրինակելոյ ի ՊԾԵ (1406) թուականի մերում, արարելով ի սրբոյն Աթմասէ, ապա վերնադրացն մասհանգոյց մեկնութեան՝ յեպիփանէ կիպրացոյ եւ ի Դաւթայ Անյայթ փրկիստիայէ մերմէ»:

Դաւիթ փրկիստիայ Բաղրեւանդի սուրբ Սահմանոս վանքի առաջնորդի, Ժ. դարու Սաղմոսներու մեկնիչի մասին կ'ակնարկուի հոս, որու համար Տաշեան ալ իր Զեռարացի ցուցակին մէջ յիշելով այս տպագրութիւնը, եւ ձեռագրէն չորս հատուածներ ներկայացնելէ ետք, կը գրէ. «Դաւթի փրկիստիայի այս կտորներու մէջ հետաքրքրական մանրամասնութիւնք պահու չեն»:

Հ. Չարհանալեան եւս Հայկական հին Դպրութեան մէջ կը յիշէ Դաւիթ փրկիստիան՝ մանր մատենագիրներու շարքին մէջ. սակայն, Վարդան վարդապետի Սաղմոսի մեկնութեան վրայ խօսած առան, կ'ըսէ թէ ճօխացած է Աթմասի, Եփրեմի, Եպիփանի հատուածներով, եւ ակնարկութիւն չկայ Դանիէլի մեկնութեան ալ օգտուած ըլլալուն. այլուր կը յիշէ Դանիէլ Վ. ի Սաղմոսներու իր մեկնիչ կոչուած ըլլալը՝ զբնագիրներու մէջ, եւ թէ՛ ասորի վարդապետին մեկնութեան թարգմանութիւնը վերջերս ստացուած է (Հիլ. Դպր. Էջ 781):

Կրնանք հաստատել, մեր մատենագրանի թ. 278 ձեռագրին համաձայն, թէ Վարդան առաջին յիշուին սաղմոսներու բացատրութեան համար վերոյիշեալ մեկնիչներու անուններուն հետ, իր մեկնութեան լուսանցքին մէջ կը գտնէ Դանիէլ վարդապետի անունն ալ, քաղելով անկէ յիշուին հատուածներ. մինչ Եփրեմէ՝ քրտան եւ երկու, Աթմասէ՝ երեսուն եւ եօթը. եւ եթէ Եպիփանէ առնուած վկայութիւնները աւելի բաղդաթիւ են, մինչեւ

յիշուին եւ երկու, ասոնք սակայն, մեծ մասամբ կը ծառայեն սաղմոսներու վերնագրիները լուսարանելու: Չենք կրնար բնի թէ Վարդան ո՛րքան օգտուած է վերոյիշեալ մեկնիչներէն՝ մնացած հարիւր սաղմոսներուն իր մեկնութեան համար, որովհետեւ ցանցառ են լուսանցքին վրայ անոնց անուններուն յիշատակութիւնը. եւ չենք զիտեր պատճառը. արդեօք ձեռագիրը ընդօրինակողը՝ զանցառութիւնն է, թէ Վարդանի. այս սակայն ստույգ է, թէ Վարդան ճանչցած ու զործածած է ասորի Դանիէլ վարդապետի սաղմոսներու մեկնութեան թարգմանութիւնը:

Ծանօթ էր նաեւ Հ. Ալիշանի՝ Սաղմոսներու մեկնութեան հայ թարգմանութիւնը, եւ հաւանօրէն իր փափաքին հեռուելով կատարուած է մեր մատենագրանի մէջ եղած ընդօրինակութիւնը, Ձմբանի մէջ այժմ պահուած զուցէ միակ ձեռագրիէն՝ Դանիէլի Սաղմոսաց մեկնութեան: Հ. Ալիշան իր զրէին հետքը թողած է՝ մեր օրինակին վրայ ինչ ինչ սրբագրութիւններ կատարելով եւ ծանօթութիւններ գնելով, եւ զլիաւորապէս «Հայագառում»ի մէջ անոր Յիշատակարանները հրատարակելով: Կայ նաեւ հետք մը մեկնութեան իր «Հայ Բուսակ»ին մէջ (Էջ 559), ուր Դանիէլ մեկնելով ՃԳ (ՃԴ) սաղմոսին 16-17 համարները կը խօսի Սալոյ ծառին բժշկական յատկութիւններուն վրայ:

Հ. Բարսեղ Սարգիսեան եւս, 1897ին, ծանօթացուցած է Ֆրիպուրիի համալսարանի գիտական չորրորդ ժողովին մէջ Ասորի վարդապետի մեկնութիւնը. (Dei Tesori Patristici e Biblici conservati nella letteratura armena, Venezia - S. Lazzaro, 1897, p. 32):

Այսքան Դանիէլ ասորի վարդապետի սաղմոսներու մեկնութեան նկատմամբ ինծի ծանօթ յիշատակութիւններու մասին, մեր հեղինակներուն քով:

Անցողարար յիշեմ թէ Լուի Մարիէս, Սաղմոսներու յոյն խմբագիր մեկնիչներու շարքին մէջ կը գտնէ Դիոգոր Տարսոսեցին եւ Անաստաս Նիկիացին, անձանոթ մնացած մեր Վարդան վարդապետին՝ Սաղմոսներու խմբագիր իր մեկնութեան մէջ, ուրիշ հեղինակներէ քաղած անուններուն քով: Ունինք միայն Բարսեղ թուղթ մը առ Դիոգոր քահանայ Անտիօքի, ո՛չ թէ Տարսոսի (Յուլ. Սարգիսեան 314. 25):

Նոյնը կարելի է ըսել Անաստաս Անտիօքացիի եւ Անաստաս Նիկիացիի համար, եթէ այս երկուքը առանձին մեկնիչներ են: Արդեօք կապ մը ունին մեր ձեռագիրներու մէջ յիշուած սինէական լերին Անաստաս կրօնաւորին հետ, որու մէջ քանի գրութիւններէն զատ կը յիշուի նաեւ «բան ի Սաղմոսն ԼԱ» (Ոսկեփորիկ Ա. 175):

Կ'անցնիմ այժմ առանձին զուլաններով ներկայացնել. — Ա. Ընդհանուր ակնարկ մը «Սաղմոս» անուան մասին. ապա՝ անոնց թիւը, գաղափարումը, բաժանումը, զլիապարզութիւնները, հեղինակը, ժամանակը եւ նիւթը: Բ. Սաղմոսներու հայերէն թարգմանութիւնը եւ սրբագրութիւնները: Գ. Դանիէլի մեկնութեան հայերէն թարգմանութեան մեր ձեռագիրը: Դ. Քննութիւն՝ մեկնութեան սկիզբը գեղարուած երկու նամակներուն: Ե. Ստուգում ասորի վարդապետի եւ իր զրած մեկնութեան ժամանակին: Զ. Ե՞րբ եւ ո՞րո՞ւ ջանքով կատարուած է հայերէն թարգմանութիւնը: Է. Յովհաննէս արքայեպոստոսի գերը: Ը. Յիշատակարաններ: Թ. Կարեւոր տարբերութիւններ Սաղմոսներու բնագրին եւ մեկնութեան:

(Շար. 1)

Հ. ՔԵՐՈՒԷ Ա. ԶՐԱՔԵԱՆ